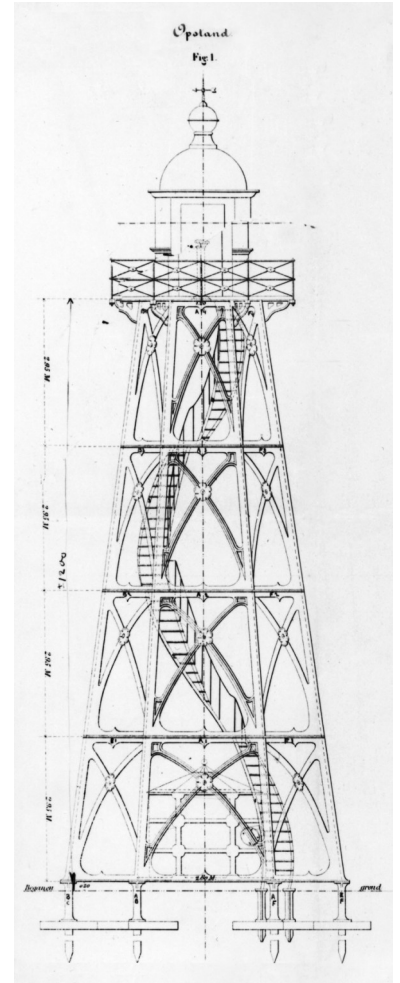

Beschrijving en waardering van nautische objecten in Nederland

De vuurtoren van Den Oever

door Peter Kouwenhoven / Nederlandse Vuurtoren Vereniging (www.vuurtorens.org), december 2022

Een bestektekening van de lichtopstand van Westerland (het hoge licht) uit 1884.

Het hoge licht van Westerland omstreeks 1920.

De lichtenlijn over De Sloot in 1920.

Cultuurhistorische waarden

- *Type object / nautische functie:*

Vuurtoren / voormalig geleidelicht en sectorlicht, nu een onofficieel privaatlicht

- *Leeftijd van het object:*

Gebouwd in 1885.

- *Historische betekenis van het object en zijn omgeving:*

Langs de oostkant van Wieringen liep lange tijd een belangrijke scheepvaartroute vanaf de havensteden aan de Zuiderzee naar het Marsdiep. In 1824 werd het Noordhollands Kanaal geopend waardoor de handelsvaart langs 'de oost' grotendeels verdween. Kleinere schepen maakten nog wel veelvuldig gebruik van de vaartroute langs de westkant van Wieringen. Daar waren de wateren lastig te bevaren vanwege de diverse kronkelige vaargeulen. Kustverlichting was dringend gewenst. De eerste lichten op het westeinde van het eiland werden geplaatst in 1823. Een hoog licht in de buurt van Westerland en een laag licht bij het Wierhoofd, niet ver van het gehucht De Haukes, vormden samen een lichtenlijn in zuidoostelijke richting (332° in de peiling). Deze gaf gedeeltelijk leiding aan de scheepvaart in De Sloot, een geul die vanuit het zuidoosten naar het eiland liep en aansloot op het Schuitengat en het Amsteldiep. Het waren twee houten lichtopstanden.

Het lage licht bij het Wierhoofd werd in 1884 vervangen door een vierkante gietijzeren lichtopstand, rood van kleur, gebouwd door de firma A.C. Stijkel te Appingedam. In 1885 werd ook het hoge licht vervangen door een gietijzeren lichtopstand: een open-gewerkte zeskantige toren, met sierlijke decoraties en voorzien van een oliebergplaats op de begane grond. De opstand was rood, de lantaarn grijs. De lantaarn was afkomstig van de oude houten lichtopstand. Het nieuwe hoge licht werd gebouwd door de firma L.I. Enthoven uit Den Haag. Het ontwerp is van A.C. van Loo, destijds bouwkundige bij het Loodswezen.

Als onderdeel van de Zuiderzeewerken begon men in 1920 met de afsluiting van het Amsteldiep. Op 31 juli 1924 werd de Amsteldiepdijk voltooid en was Wieringen definitief verbonden met het vasteland. Scheepvaart langs de westkant van het eiland was niet meer mogelijk. De lichtenlijn voor De Sloot werd gedoofd, evenals andere kustlichten aan die kant van het eiland, die daar in de loop van de jaren waren opgericht. Een volgende fase van de Zuiderzeewerken was de aanleg van de Afsluitdijk. Met het oog hierop werd in 1927 begonnen met de bouw van een sluzencomplex bij Den Oever en werd een nieuwe haven gerealiseerd. Gecombineerd met de aanleg van de Wieringermeerpolder (1927-1930) veranderde de nautische situatie rondom Wieringen daarvoor drastisch. Het overbodig geworden gietijzeren hoge licht van Westerland, gebouwd in 1885, werd gedemonteerd en in 1930 opnieuw opgebouwd op een tijdelijke plek bij de nog deels in aanbouw zijnde Stevinssluisen. Dit licht functioneerde als geleid-

delicht voor het aanvaren van de nieuwe havenmond vanaf de Waddenzee en voor de scheepvaart vanaf het IJsselmeer naar de schutsluis.

De lichtopstand heeft maar kort op zijn nieuwe plek gestaan. De voltooiing van de Afsluitdijk en het sluizencomplex maakten het mogelijk dat het torentje begin 1932 naar zijn uiteindelijke plek kon worden verplaatst. Het gietijzeren vuurtorentje werd op rails 70 meter zuidwaarts geschoven, tot vlak bij de Stevinsluizen.

Voor het witte licht van deze lichtopstand, in de volksmond ook wel 'de vuurtoren van Den Oever' genoemd, waren diverse rode en groene glazen geplaatst, waardoor witte, rode en groene sectoren ontstonden. Richting de Waddenzee markeerde een witte sector de havenmond, terwijl een rode sector waarschuwde voor de ligging van de haven-dam. Richting het IJsselmeer gaf een smalle witte sector, geflankeerd door een rode en een groene sector leiding naar de ingang van de Stevinsluizen.

De toegang tot de Buitenhaven van Den Oever werd in de loop van de tijd steeds meer belemmerd door aanvoer van zand vanaf de Breehorn, de zandplaat die aan de noordkant van Wieringen lag. In 1985 werd een oplossing gevonden voor dit verzandingsprobleem. De oostelijke havendam werd halverwege doorbroken om een nieuwe havenmond te creëren. Het noordelijk deel van de haven werd afgesloten met een dam, waarna deze geheel verzandde. De vuurtoren van Den Oever was toen niet meer functioneel voor geleiding van de scheepvaart vanaf de Waddenzee naar de haven. Er kwamen nieuwe havenlichtjes. Omdat de situatie aan de IJsselmeerkant niet veranderde, kon de vuurtoren gewoon blijven staan. Hij hoefde niet voor de derde keer op reis. Het licht scheen nog jarenlang in zuidelijk richting maar in 2009 werd het toch overbodig verklaard. Op 15 april van dat jaar is het gedoofd.

In 2014 werd duidelijk dat de toren niet langer op zijn plaats op de Afsluitdijk kon blijven staan. De gemeente Hollands Kroon, waaronder Den Oever valt, wilde de toren, die in 1998 een rijksmonument was geworden, graag behouden. Een nieuwe standplaats werd gevonden aan het eind van de nu verlengde Oostkade in de haven van Den Oever. De verhuizing vond plaats in de week van 13 tot 21 maart 2017. Het Regiment Genietroepen van de Nederlandse Landmacht voerde dat met militaire precisie uit. De vensters van het lichthuis zijn nu naar het dorp gericht. Het licht schijnt niet over de Waddenzee, want dat zou de scheepvaart kunnen storen.

Architectuurhistorische waarden

- *Bijzonder belang van het object voor het oeuvre van architect of bouwmeester:*

Adrianus Cornelis van Loo (1834-1911), geboren te Vlissingen, werd per 1 januari 1875 benoemd tot adjunct bouwkundige bij het Loodswezen. Hij was assistent van de bouwkundige Quirinus Harder. Na het overlijden van Harder in 1880 nam Van Loo zijn functie over. In 1901 ging Van Loo met pensioen.

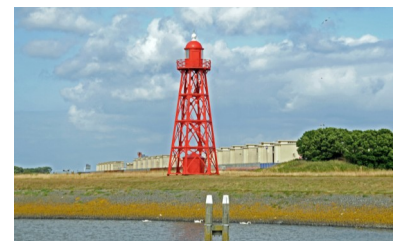
Van Loo heeft bijgedragen aan vele ontwerpen van gietijzeren vuurtorens van Quirinus Harder. Torens waarvan het ontwerp op naam van Van Loo zelf staan zijn: de vuurtoren van Strijensas (1883), het hoge licht en twee havenlichten in Stavoren (1884), de vuurtoren van Westerland (1885), het havenlicht van Vlissingen (1891), de vuurtoren Hoek van 't IJ (1893), het hoge licht van Hoek van Holland (1894), het eerste, stenen lage licht van Hoek van Holland (1894) en het tweede, gietijzeren lage licht van Hoek van Holland (1900). Daarnaast ontwierp hij enkele gietijzeren vuurtorens voor Nederlands-Indië, waarvoor hij voor een deel ontwerpen van Harder gebruikte.

Lion Israël Enthoven (1787-1863), telg van een oorspronkelijk uit Duitsland komende Joodse familie, startte in april 1824 tezamen met Eduard Bartolomé Louis Maritz, zoon van de rijksgeschutgieter Louis Ernst Maritz, in Den Haag een fabriek voor het smelten van koper en andere metalen. De fabriek groeide snel. Rond 1830 begon Enthoven met de productie van geplet ijzer en de vervaardiging van spijkers.

In 1848 werd het compagnonschap met Maritz beëindigd en het familiebedrijf L.I. Enthoven & Co opgericht. De fabriek leverde gietwerk in alle soorten en maten, zowel in Den Haag als daarbuiten. De metaalpletterij en ijzergieterij was in het midden van de negentiende eeuw een van de belangrijkste fabriekscomplexen in Den Haag. De fabriek vervaardigde tal van gietijzeren producten, zoals bruggen, lantaarns, monumenten, ijzeren constructies die werden toegepast in overkappingen van stations en vuurtorens. Ook voor gasfabrieken ging Enthoven onderdelen leveren.

Vergelijking van topkaarten uit 1980 en 2020 maakt duidelijk hoe de haveningang in 1985 is veranderd.

De vuurtoren op zijn standplaats bij de Stevinsluizen, in 2008.

De Genie is op 13 maart 2017 bezig met afbraak van de vuurtoren.

De aparte onderdelen van de vuurtoren en de oude funderingspalen op 16 maart 2017.

De vuurtoren op zijn nieuwe plek aan de Oosthavenkade.

In 1891 werd de naam van de onderneming gewijzigd in N.V. Pletterij, voorheen L.I. Enthoven & Co. Het bedrijf verhuisde in 1905 naar Delft en werd in 1966 opgenomen in het Nederhorstconcern, dat in 1975 ten onder ging.

De firma Enthoven & Co. heeft in 1856 de vuurtoren van Renesse gebouwd, de eerste gietijzeren vuurtoren in Nederland. De tweede die Enthoven vervaardigde was het hoge licht van Nieuwe Sluis. Daarnaast tekende deze ijzergieter voor de bouw van de opengewerkte vuurtoren van Den Oever, het havenlicht van Vlissingen en enkele inmiddels verdwenen gietijzeren kapen en kleine lichtopstanden.

- *Bijzonder belang in verband met materiaalgebruik en bouwtechniek:*

De vuurtoren van Den Oever heeft een opengewerkte constructie van gietijzer. Dit is typerend voor de laatste fase in de bouw van (giet)ijzeren vuurtorens. Om te besparen op het gebruik van materiaal werden op een gegeven moment niet langer dichte gietijzeren segmenten geproduceerd maar segmenten met een open constructie. Deze waren bovendien veel lichter, wat het transport en de bouw makkelijker maakte. Het nadeel is wel dat de segmenten meer bloot staan aan weersinvloed, waardoor vaker onderhoud nodig is. Nederland heeft nog een aantal opengewerkte vuurtorens, waaronder: Strijensas (1883), Stavoren (1884), Den Oever (1885), Lemmer (1887, replica 1993), Enkhuizen (1888) en Hoek van 't IJ (1893). Ook in Nederlands-Indië werd een aantal van dit soort vuurtorens gebouwd. De open ijzeren constructie werd ook veelvuldig toegepast bij de kleine lichtopstanden en havenlichten. Veel daarvan zijn inmiddels verdwenen maar er zijn er nog een paar over.

- *Aanwezigheid originele optiek en lichtbron:*

Het hoge licht van Westerland werd na de verplaatsing naar de haven van Den Oever geëlektrificeerd. In het lichthuis werden twee boven elkaar geplaatste trommeloptieken geplaatst, met een elektrische lamp in de onderste en een gasgloeilicht als reserve in de bovenste optiek.

In 1948 werd de vuurtoren voorzien van een sterker licht. De onderste trommeloptiek werd vervangen door een exemplaar van een grotere orde. De bovenste trommeloptiek met het gasgloeilicht werd gehandhaafd. Dit reservelicht is later verwijderd, waarna alleen de onderste optiek overbleef. Deze optiek is er nog steeds.

- *Aanwezigheid van authentieke elementen van het oorspronkelijke interieur en exterieur en (on)roerende zaken:*

De vuurtoren is nog vrijwel geheel in oorspronkelijke staat. Het lichthuis met zijn karakteristieke walmbol is afkomstig van de houten lichtopstand uit 1823 en is tot op heden niet veranderd. Alleen het tochtlokaal dat er tegenaan was gebouwd is inmiddels verdwenen. Andere authentieke elementen zijn de sierlijke gietijzeren balustrade, de wenteltrap en het oliehuisje onderaan de vuurtoren.

Ensemblewaarden

- *Aanwezigheid lichtwachterswoningen en andere objecten waarmee het object een eenheid vormt:*

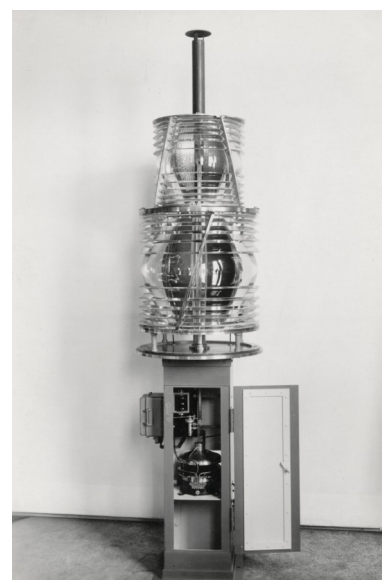
De lichtenlijn voor De Sloot in Westerland werd bediend door lantaarnopstekers die in de directe nabijheid woonden in een eigen woning. Aparte lichtwachterswoningen zijn daar niet gebouwd. Na de verplaatsing van het hoge licht van Westerland naar Den Oever was een vuurtorenwachter niet meer nodig. Het licht functioneerde automatisch. Er is een historische band met de lichtopstand van Zeughoek op de Wieringermeerdiijk. Deze lichtopstand stond van 1918 tot 1930 bij de haven van Den Oever. Toen het hoge licht van Westerland in 1930 naar Den Oever verhuisde werd het havenlicht van Den Oever naar de Zeughoek verplaatst. Beide lichten herinneren aan de veranderende nautische omstandigheden rondom Den Oever.

- *Bijzondere betekenis van het object voor het aanzien van de streek, stad of dorp:*

De vuurtoren is volgens de gemeente Hollands Kroon symbool voor de culturele geschiedenis van Den Oever en heeft een plek binnen de toeristische doelstellingen die horen bij het gemeentelijke programma 'Waddenpoort Den Oever'.

De optiek van Den Oever uit 1931.

De optiek van Den Oever uit 1948. De bovenste trommeloptiek is op een gegeven moment verwijderd. De onderste optiek is tot op heden gehandhaafd.

De optiek van Den Oever en gekleurde sectoren in 2006.

De lampenwisselaar met halogeenlampjes in 2006.

Toekomstwaarde

- *Monumentenstatus:*

Rijksmonument sinds 1998, nr. 510383

- *Eigenaar en beheerder:*

Gemeente Hollands Kroon.

- *Huidig belang voor de scheepvaart:*

Geen.

- *Alternatief gebruik van het object en toegankelijkheid:*

Alternatief gebruik is niet aan de orde en de toren is niet toegankelijk.

- *Binding met de lokale bevolking:*

De bevolking van Den Oever en Wieringen is sterk betrokken bij deze vuurtoren. Toen de gemeente twee keer een enquête uitschreef over de gewenste nieuwe locatie van de vuurtoren na verwijdering bij de Stevin sluizen, was de respons hoog. Er was ook een sterke wens om het licht weer te laten branden, ook al had hij geen nautische functie meer.

- *Onderhoudstoestand:*

De vuurtoren is in goede staat.

- *Bedreigingen:*

Geen.

De vuurtoren van Den Oever in 1974, met tochtportaal op de omloop en een hijsinrichting voor stormseinen.

Het havenlicht van Den Oever omstreeks 1920. Deze lichtopstand is in 1930 verplaatst naar de Zeughoek.

De huidige lichtopstand Zeughoek.